

ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΙΟΡΔΑΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ «ΚΟΡΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»

Καμπερίδου Ε.¹, Κ. Αl Zyoud²

1. Τ.Ε.Φ.Α.Α., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
2. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας αυτής ήταν να εξετάσει τους λόγους που απομακρύνουν ή αποκλείουν τη γυναίκα της Ιορδανίας από την αθλητική δραστηριότητα. Χρησιμοποιώντας τα εργαλεία των κοινωνικών επιστημών και την κοινωνιολογική προσέγγιση, στην πρώτη ενότητα μελετήθηκαν η θέση της γυναίκας στο Ισλάμ και την Ιορδανία (Al-Faruqi, 1984), καθώς και ο αθλητισμός από ισλαμική σκοπιά (Najy, 1995; Mansour, 2000; Alkakei, 2001; Yones, 2001; Mouner, 2003; Yones & Ibrahim, 2003; El-Azhary, 2005; Αλζιούντ, 2008). Στόχος της δεύτερης ενότητας ήταν να διερευνηθούν οι επιπτώσεις των ηθών και εθίμων στην αθλητική δραστηριότητα των μαθητριών της ιορδανικής κοινωνίας –τόσο στην περιφέρεια όσο και την πόλη– και ο βαθμός παρέμβασης των κηδεμόνων/γονέων τους. Τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν συνολικά σε 2.000 μαθήτριες και κηδεμόνες/γονείς: 1.000 μαθήτριες της Ιορδανίας, ηλικίας 14-16 ετών, εκ των οποίων οι 580 εκπροσωπούσαν την αστική κοινωνία και οι 420 την αγροτική και αντίστοιχα ο ίδιος αριθμός ερωτηματολογίων μοιράστηκε στους κηδεμό-

Αλληλογραφία

Ειρήνη Καμπερίδου

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τ.Ε.Φ.Α.Α., Ε.Κ.Π.Α.

Εθνικής Αντιστάσεως 41, Δάφνη,

172 37 Αθήνα

Τηλ: 210-7276173

e-mail: ikamper@phed.uoa.gr

WOMEN AND SPORTS IN JORDAN AND IN “KORANIC SOCIETY”

I. Kamberidou¹, K. Al Zyoud²

1. Faculty of Physical Education & Sport Science, National and Kapodistrian University of Athens
2. Panteio University of Social and Political Sciences, Athens

Abstract

This study examines the participation of Muslim girls and women in physical education classes and competitive sports in Jordanian society. The first part of the study, using a sociological approach, focuses on international dialogue on the position of “Women in a Qur’anic Society” (Al-Faruqi, 1984), namely in Islamic cultures, including Jordanian society, and subsequently examines sport from an Islamic perspective (Najy, 1995; Mansour, 2000; Alkakei, 2001; Yones, 2001; Mouner, 2003; Yones & Ibrahim, 2003; El-Azhary, 2005; Αλζιούντ, 2008). The second part examines socio-cultural attitudes concerning Jordanian girls’ and women’s participation in sports. Questionnaires were distributed to 1.000 female high school students in Jordan between the ages of 14-16 – 580 from urban areas and 420 from agricultural. An equivalent number (1.000 questionnaires) was also distributed to their male parents or legal guardians. According to Jordanian legislation (law 34:1973) a female (the mother) is not recognized as a le-

Correspondence

Irene Kamberidou

Assistant Professor

Faculty of Physical Education & Sport Science,

University of Athens, Ethnikis Antistaseos 41,

Dafne, 172 37 Athens, Greece

Tel: 210-7276173

e-mail: ikamper@phed.uoa.gr

νες/γονείς τους. Ως κηδεμόνας των εν λόγω μαθητριών ορίζεται ο πατέρας ή ο μεγαλύτερος αδελφός. Η ιορδανική νομοθεσία δεν αναγνωρίζει τη μητέρα ως κηδεμόνα της κόρης της. Συμπεράσματα: Αναδεικνύεται ότι τα ήθη και έθιμα της αραβικής κοινωνίας, η θρησκεία, οι εθνικο-θρησκευτικές και κρατικές δομές, ο αναλφαριθμητισμός, ο ενδυματολογικός κώδικας του Ισλάμ, οι κοινωνικές προκαταλήψεις, η έλλειψη αθλητικών χώρων αποκλειστικά για γυναίκες, η ανεπάρκεια «κατάλληλης» αθλητικής ενδυμασίας για τη μουσουλμάνα, καθώς και η έλλειψη αθλητικής κουλτούρας στην Ιορδανία, αποτελούν σοβαρά εμπόδια για τη συμμετοχή των κοριτσιών και των γυναικών στο μάθημα της φυσικής αγωγής και στον αγωνιστικό αθλητισμό.

Λέξεις-κλειδιά: αθλητισμός από ισλαμική σκοπιά, εμπόδια στην αθλητική δραστηριότητα, ήθη και έθιμα, κοινωνικο-θρησκευτικοί περιορισμοί, «κατάλληλη» αθλητική ενδυμασία.

Εισαγωγή

Στην παρούσα μελέτη με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και τη χρήση ερωτηματολογίων εξετάστηκαν οι επιπτώσεις που έχουν τα ήθη και έθιμα της ιορδανικής κοινωνίας στη γυναικεία αθλητική δραστηριότητα. Αρχικά εξετάστηκε η θέση της γυναίκας στο Ισλάμ, στην «κορανική κοινωνία» (Al-Farugi, 1984) και στη συνέχεια ο αθλητισμός από ισλαμική σκοπιά (Najj, 1995; Mansour, 2000; Alkakei, 2001; Yones, 2001; Mouner, 2003; Yones & Ibrahim, 2003; El-Azhary, 2005; Αλζιούντ, 2008). Χρησιμοποιώντας ως εργαλεία τις κοινωνικές επιστήμες και την κοινωνιολογική προσέγγιση (Φίλιας, 1996; Κυριαζή, 2002), παρατηρήθηκε ότι η κριτική που ασκείται για τη θέση της γυναίκας στο Ισλάμ, τις σχέσεις των δύο φύλων, την πολυγαμία, την επιβαλλόμενη ενδυμασία, την ελευθερία κινήσεων των μουσουλμάνων γυναικών και την περιορι-

gal guardian. The results of the study indicate that the reasons that Jordanian girls and women are discouraged or forbidden from participating in sport activities –although there are exceptions to the rule– are due to cultural perspectives, socio-religious barriers and perceptions concerning women’s bodies as well as the lack of “appropriate sport attire”, social prejudices and attitudes, the scarcity of exclusively female sport spaces/installations and so forth. In Jordanian society girls and women still confront many obstacles to sport participation.

Key-words: sport from an Islamic perspective, women’s bodies, socio-religious barriers, Muslim women in sports, “appropriate” sport attire.

σμένη συμμετοχή τους σε κοινωνικές δραστηριότητες, όπως στον αθλητισμό –μολονότι σε πολλά σημεία ήταν σωστή– δεν ίσχυε για όλες τις ισλαμικές χώρες. Στάσεις και αντιλήψεις διαμορφώνονταν κυρίως με βάση τις τοπικές παραδόσεις, δηλαδή τα ήθη και έθιμα, τα οποία δεν ίσχυαν κατά τον ίδιο τρόπο σε όλες τις ισλαμικές χώρες.

Συνοπτικά, παρατηρήθηκαν διακυμάνσεις στις στάσεις και αντιλήψεις σε κάθε περιοχή του ισλαμικού κόσμου. Για παράδειγμα, υπήρχαν μουσουλμάνες σε διάφορες περιοχές του αραβικού κόσμου που αποκτούσαν πολιτική φωνή, συμμετείχαν στον αθλητισμό, την κοινωνική ζωή κ.ά. Επίσης, για πολλές μουσουλμάνες η ενδυμασία/μαντήλα αποτελούσε συνειδητή επιλογή και έκφραση πολιτιστικής διαφοροποίησης και ιδιαιτερότητας (Αλζιούντ, 2008).

Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνήσει τις επιπτώσεις που έχουν τα ήθη και

έθιμα στη συμμετοχή της μουσουλμάνας στον αθλητισμό, κυρίως για να εντοπιστούν οι λόγοι που απομακρύνουν, αποθαρρύνουν ή αποκλείουν το κορίτσι και τη γυναίκα της Ιορδανίας από την αθλητική δραστηριότητα. Στόχος ακόμη ήταν να μελετήσει τις επιπτώσεις των ηθών και εθίμων στην αθλητική δραστηριότητα των μαθητριών στην ιορδανική κοινωνία – τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη – καθώς και τον βαθμό παρέμβασης των κηδεμόνων/γονέων. Επίσης, να εξετάσει αν οι στάσεις και αντιλήψεις για τη γυναικεία άθληση διαφοροποιούνται μεταξύ της αστικής και αγροτικής κοινωνίας.

Η θέση της γυναίκας στην «Κορανική κοινωνία»

Η γυναίκα του ισλαμικού κόσμου έχει αποκλειστεί από πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής (Αλζιούντ, 2008; Benn, Pfister, Jawad, & Bailey, 2010). Δικαιώματα και ελευθερίες που θεωρούνται δεδομένα για τις γυναίκες του δυτικού κόσμου –όπως η παιδεία, η εργασία, η συμμετοχή σε θέσεις λήψης αποφάσεων, η ελευθερία κινήσεων εκτός οικίας χωρίς συνοδεία ή επιτήρηση και η επιλογή συζύγου– θεωρούνται αδιανόητα. Ο αποκλεισμός των γυναικών από δημόσιου χαρακτήρα δραστηριότητες, όπως είναι και η ενασχόληση με τον αθλητισμό, εντοπίζεται στις αντιλήψεις που επικρατούν και αποδίδονται στα ήθη και τα έθιμα των αραβικών κοινωνιών όπου κυριαρχεί η αντίληψη ότι ο μοναδικός ρόλος της γυναίκας είναι η τεκνοποίηση και η φροντίδα της οικογένειας (Najy, 1995; Mansour, 2000; Alkakei, 2001; Yones, 2001; Mouner, 2003; Yones & Ibrahim, 2003; El-Az-

hary, 2005; Αλζιούντ, 2008). Σαφέστατα υπάρχουν διαφορές και διακυμάνσεις στις στάσεις και αντιλήψεις σε κάθε περιοχή του ισλαμικού κόσμου (Benn et al., 2010). Ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι το Κοράνι δεν συστήνει τον αποκλεισμό της γυναίκας από την κοινωνική ζωή και ότι ο γυναικείος αποκλεισμός οφείλεται σε ένα μείγμα του Ισλάμ και των πατριαρχικών παραδόσεων, δηλαδή ερμηνείες του Κορανίου που δόθηκαν μετά τον θάνατο του Προφήτη Μωάμεθ (Hekmat, 1997; Mansour, 2000; Alkakei, 2001; El-Azhary, 2005; Αλ Μούμιν, 2007).

Η Αλ Μούμιν (2007), αναλυτής του Ινστιτούτου Μέσης Ανατολής, επισημαίνει ότι θεωρητικά η ισότητα της γυναίκας με τον άνδρα είναι βαθιά ριζωμένη στο Ισλάμ¹. Παρατηρεί, επίσης, ότι στα λόγια του Μωάμεθ δόθηκαν άλλες ερμηνείες οι οποίες στόχευαν στον πλήρη έλεγχο της κοινωνίας, επισημαίνοντας ότι προϋπόθεση για τον πλήρη έλεγχο της κοινωνίας ήταν ο πλήρης έλεγχος της οικογένειας και κατ' επέκταση των γυναικών. Με υπερβάλλοντα ζήλο εφαρμόζονται και σήμερα πολλές διακρίσεις που αναφέρονται στο Κοράνι, το ιερό βιβλίο του Ισλάμ, όπως η πολυγαμία, ή μάλλον η πολυγυνία, η υποχρεωτική κάλυψη του γυναικείου προσώπου και σώματος, ο ξυλοδαρμός της ανυπάκουης συζύγου κ.ά. (Hekmat, 1997; Koran, 1997; Benn et al., 2010). Για παράδειγμα, στο Ιράν και τη Σαουδική Αραβία σήμερα επιβάλλεται η κάλυψη του γυναικείου προσώπου και σώματος εκτός οικίας. Στη Σαουδική Αραβία οι γυναίκες στερούνται τη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή, το δικαίωμα ψήφου, το δικαίωμα να οδηγήσουν αυτοκίνητο, να ταξιδέψουν χωρίς

¹ Αναλυτικότερα βλ.: «Η Γυναίκα στον Κόσμο του Ισλάμ», Φωνή της Αμερικής, 09-03-2007, ιστοσελίδα <http://www.voanews.com/greek/archive/2007-03/2007-03-09-voa2>.

την άδεια του συζύγου ή του αρσενικού κηδεμόνα τους και συλλαμβάνονται από τη θρησκευτική αστυνομία όταν κυκλοφορούν ασυνόδευτες.

Σαφέστατα η θέση και ο ρόλος της γυναίκας διαφέρει ανάλογα με τη χώρα, την κοινωνικο-οικονομική τάξη, την περιοχή (αγροτική ή αστική) κ.ά. Μάλιστα, στην «κορανική κοινωνία» (Al-Faruqi, 1984) υπάρχουν γυναίκες που συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή, προοδεύουν και αποκτούν πολιτική φωνή. Στο Ιράκ, για παράδειγμα, οι γυναίκες διαδραματίζουν σήμερα ενεργό ρόλο στην κυβέρνηση. Στο Κουβέιτ πέρσι, έγιναν οι πρώτες βουλευτικές εκλογές στις οποίες πήραν μέρος γυναίκες ως ψηφοφόροι και ως υποψήφιες βουλευτίνας. Σε πολλές χώρες της περιοχής υπάρχουν ήδη γυναίκες υπουργοί και πρόσφατα τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα διόρισαν την πρώτη γυναίκα δικαστή. Γυναίκα σε υπουργικό αξίωμα διόρισε πρόσφατα και η θεοκρατική Σαουδική Αραβία. Η 53χρονη Νορά αλ Φαγέζα ανέλαβε καθήκοντα Υφυπουργού Παιδείας αρμόδιας για την εκπαίδευση των γυναικών, γεγονός που εξόργισε τους σκληροπυρηνικούς ισλαμιστές. Η Σαμπίκα μπιντ Ιμπραϊμ αλ Χαλίφα του Μπαχρέιν, η «πρώτη σύζυγος» του βασιλιά Χαμάντ μπιν Ισα αλ Χαλίφα, μέσα από τοπικές οργανώσεις και συλλόγους, παλεύει εδώ και χρόνια για τη βελτίωση της θέσης των γυναικών στον αραβικό κόσμο². Στο Πακιστάν η Μπεναζίρ Μπούτο κατάφερε να αναδειχτεί στο υψηλότερο ηγετικό αξίωμα της χώρας, υπήρξε πρωθυπουργός δύο φορές. Υπήρξε η πρώτη γυναίκα πρωθυπουργός ισλαμικής χώρας στην ιστορία. Διετέλεσε

αντιπρόεδρος της χώρας της το 1986, εκλέχτηκε πρωθυπουργός του Πακιστάν το 1988 και το 1993 εκλέχτηκε ξανά πρωθυπουργός, θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι το 1996. Στη συνέχεια, υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει τη χώρα και μέχρι το 2007 ζούσε εξόριστη στο Λονδίνο και στο Ντουμπάι. Επέστρεψε στο Πακιστάν προκειμένου να συμμετάσχει στις εκλογές και την ημέρα της υποδοχής της, στις 18 Οκτωβρίου 2007, έγινε βομβιστική επίθεση, απόπειρα από καμικάζι με αποτέλεσμα να σκοτωθούν 140 άτομα. Τότε είχε σωθεί. Όμως στις 27 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, σε προεκλογική συγκέντρωση της Μπεναζίρ Μπούτο, καμικάζι στο Ραβαλπίντι τη δολοφόνησαν πυροβολώντας την αρχικά τρεις φορές και στη συνέχεια, ενεργοποιώντας εκρηκτικά, παρέσυραν στον θάνατο άλλα 16 άτομα³.

Για τις γυναίκες του Ισλάμ, και ιδιαίτερα για τις «ανώνυμες ηρωίδες» των μη-προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων, ο δρόμος για την ισότητα σε σχέση με τους άνδρες και για ίσες ευκαιρίες στην παιδεία, στην εκπαίδευση και στην εργασία εξακολουθούσε να είναι μακρής.

Η θέση της γυναίκας στην Ιορδανία

Το Χασεμιτικό Βασίλειο της Ιορδανίας είναι ένα κράτος της Μέσης Ανατολής, το οποίο συνορεύει με τη Συρία στα βόρεια, με το Ιράκ βορειοανατολικά, τη Σαουδική Αραβία νοτιοανατολικά και το Ισραήλ και τη Δυτική Όχθη στα δυτικά. Το 98% των κατοίκων της είναι Άραβες – το 96% του πληθυσμού είναι σουνίτες μουσουλμάνοι

² Ο Φιλελεύθερος της Κυριακής, 15 Μαρτίου 2009, βλ. <http://www.philenews.com/AssetService/Image.ashx?t=2&pg=3658&> (Retrieved 13/03/2010).

³ Αναλυτικότερα βλ. www.skai.gr/articles/news/views/Μπεναζίρ-Μπούτο.

και το 4% χριστιανοί. Επικρατεί και εκεί η αντίληψη ότι ο ρόλος της γυναίκας είναι η τεκνοποίηση και η φροντίδα των παιδιών και της οικογένειας (Mansour, 2000; Alkakei, 2001; El-Azhary, 2005). Αναμφίβολα, η θέση της γυναίκας και στην Ιορδανία από πολλές απόψεις είναι μειονεκτική έναντι του άνδρα. Το κορίτσι, μετά την ηλικία των 12 ετών, απομονώνεται από το κοινωνικό περιβάλλον έτσι ώστε να «προστατευτεί» και να διατηρηθεί η «αγνότητά» της και η καλή της «φήμη», προσόντα που δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για την προοπτική ενός καλού γάμου (Αλζιούντ, 2008). Η συμπεριφορά της αντανακλά και εκπροσωπεί την τιμή ολόκληρης της οικογένειας και ειδικότερα της μητέρας της, που θεωρείται ως η κύρια υπεύθυνη για την ανατροφή και διαπαιδαγώγηση της κόρης της. Ωστόσο, εντός της οικογένειας όλες οι αποφάσεις λαμβάνονται από τον πατέρα και τους υπόλοιπους άνδρες και όχι από τη μητέρα, επειδή ο ρόλος της συζύγου και των υπόλοιπων γυναικών της οικογένειας είναι «κατώτερος» και συμπληρωματικός των ανδρών (Αλζιούντ, 2008).

Ο ισλαμικός νόμος και η καθημερινή ζωή επικεντρώνεται στην ανάγκη να προστατεύσουν τις γυναίκες και τους άνδρες από τον σεξουαλικό πειρασμό. Αυτό δεν σημαίνει ότι η σεξουαλικότητα στο Ισλάμ αποτελεί απειλή ή «αμαρτία», αλλά περιορίζεται στο πλαίσιο του έγγαμου βίου (Αλζιούντ, 2008). Η σεξουαλικότητα ελέγχεται με την έμφυλη διχοτομία (χαρέμι), τον περιορισμό των γυναικών στην οικία, την επιτήρησή τους εκτός οικίας ή με τη χρήση της καλύπτρας/μιαντήλας και του πανωφοριού (Walther, 1995; Hekmat, 1997; Mansour, 2000; Alkakei, 2001; Καμπερίδου, 2002; El-Azhary, 2005; Kamberidou, 2006). Ο στόχος αυτών των περιορισμών, που διαφοροποιούνται από περιοχή σε πε-

ριοχή, είναι η προφύλαξη της παρθενίας των κοριτσιών και των γυναικών. Η «αγνότητα» της γυναίκας αποτελεί θέμα τιμής για ολόκληρη την οικογένεια. Επίσης, η τιμή αντιπροσωπεύει την ικανότητα του άνδρα να προστατέψει και να διαφυλάξει την «αγνότητα» των συζύγων του (από τις οποίες κάθε μουσουλμάνος δικαιούται τέσσερις), των θηλυκών αδελφών του, των θυματέρων του και των θηλυκών συγγενών του και να εκδικηθεί κάθε παραβίαση.

Στην Ιορδανία θεωρείται ότι ο προορισμός των ανδρών και των γυναικών είναι η δημιουργία οικογένειας και τα ανύπαντρα μέλη της ιορδανικής κοινωνίας –άνδρες και γυναίκες– περιθωριοποιούνται και στιγματίζονται. Ο άνδρας, ως σύζυγος, είναι υπεύθυνος για την οικονομική υποστήριξη της οικογένειας και έχει το δικαίωμα να αποκτήσει τέσσερις συζύγους, με την προϋπόθεση ότι μπορεί να τις συντηρεί (Αλζιούντ, 2008). Ωστόσο, η πρώτη σύζυγος και η οικογένειά της θεωρούν αυτό το γεγονός εξευτελιστικό. Έτσι οι γονείς συνηθίζουν να αναζητούν άνδρες για τις κόρες τους οι οποίοι δεν έχουν σκοπό να ασκήσουν αυτό το δικαίωμα που τους παρέχει το Κοράνι. Επίσης, εάν η σύζυγος αποκτήσει γιο ή γιους ισχυροποιεί και ενδυναμώνει τη θέση της στην οικογένεια μειώνοντας έτσι την πιθανότητα να εισέλθει δεύτερη σύζυγος.

Όσον αφορά θέματα εκπαίδευσης, ο μεγάλος αριθμός των μελών της ιορδανικής οικογένειας δεν επιτρέπει την παροχή ίσων ευκαιριών στην παιδεία σε όλα τα μέλη της. Προτεραιότητα έχουν τα αγόρια, ενώ οι γονείς εκπληρώνουν το καθήκον τους προς τις κόρες τους με την εξασφάλιση της προίικας (νέγκια) (Mouner, 2003; Αλζιούντ, 2008). Η εκπαίδευση των κοριτσιών επικεντρώνεται σε θέματα που ενισχύουν τον ρόλο της συζύγου και της μητέρας. Δη-

λαδή, οι γονείς θεωρούν σημαντική τη μόρφωση/εκπαίδευση του κοριτσιού και τη στηρίζουν μόνο όταν περιορίζεται στην ενίσχυση της θρησκευτικής της πίστης και της παρέχει επιπλέον προσόντα που θα τη βοηθήσουν στον μελλοντικό της γάμο. Ωστόσο, ο γάμος ως προτεραιότητα αποτελεί λόγο διακοπής της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η οποία συνήθως διακόπτεται στην εφηβεία. Όσον αφορά στις γυναίκες που ακολουθούν πανεπιστημιακές σπουδές –οι οποίες αποτελούν μειονότητα– περιορίζονται στις θεωρητικές, κοινωνικές ή ανθρωπιστικές επιστήμες. Παρατηρείται, επίσης, ότι δεν πρόκειται να εργαστούν ποτέ μετά τις σπουδές τους, επειδή μετά τον γάμο τους θα αφιερωθούν αποκλειστικά στις οικογενειακές τους υποχρεώσεις, στον ρόλο της συζύγου και της μητέρας.

Υπάρχουν και γυναίκες που υπερβαίνουν τις κοινωνικο-θρησκευτικές προκαταλήψεις, αλλά συνήθως ανήκουν στις πιο προνομιούχες κοινωνικές ομάδες. Για παράδειγμα, η σύζυγος του βασιλιά της Ιορδανίας, η βασίλισσα Rania Al Abdullah, αγωνίζεται κυρίως για τα δικαιώματα των κοριτσιών στην εκπαίδευση, και ευρύτερα. Το 2008, η βασίλισσα Rania ξεκίνησε μια πρωτοβουλία/εκστρατεία με τίτλο «Το σχολείο μου», ώστε να ανακαινιστούν 500 από τα πιο ερειπωμένα δημόσια σχολεία και να διασφαλιστεί σε όλα τα παιδιά της Ιορδανίας ανεξαρτήτου φύλου, η πρόσβαση σε φωτεινές, ασφαλείς και καλά εξοπλισμένες αίθουσες διδασκαλίας. Επίσης, το Υπουργείο Παιδείας της Ιορδανίας υιοθέτησε πολιτική ανάπτυξης προγραμμάτων για την

εξάλειψη του αναλφαβητισμού με αποτέλεσμα η Ιορδανία να έχει πετύχει το χαμηλότερο ποσοστό αναλφαβητισμού σε σύγκριση με τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο⁴. Η 39χρονη Rania, μητέρα τεσσάρων παιδιών, αποτελεί το πρόσωπο της «νέας Ιορδανίας». Επίσης, θεωρείται το «νέο αστέρι» του διαδικτύου – εγκαινίασε δικό της κανάλι στο YouTube και διαθέτει δική της ιστοσελίδα. Στόχος της είναι, μεταξύ άλλων, να αλλάξει τα στερεότυπα γύρω από τους Άραβες και τους μουσουλμάνους/νες.

Όχι μόνο η σύζυγος του βασιλιά της Ιορδανίας αλλά και η αδελφή του, η πριγκίπισσα Haya (Χάγια) –που είναι η «δευτέρα» σύζυγος του Εμίρη Μοχάμεντ του Ντουμπάι και μητέρα του 19ου παιδιού του– σπάει τα ταμπού και τις κοινωνικο-θρησκευτικές προκαταλήψεις του αραβικού κόσμου. Εκπροσωπεί τη χώρα της σε διεθνείς ιππικούς αγώνες, σπανίως εμφανίζεται με μαντήλα, φωτογραφίζεται για περιοδικά και εμφανίζεται στα ΜΜΕ χωρίς το επιβαλλόμενο «κάλυμμα» της μουσουλμάνας. Στην τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων στο Σίδνεϋ το 2000 παρέλασε ως σημαιοφόρος της Ιορδανίας, ένα θέμα που προκάλεσε έντονες συζητήσεις και διατριβές σε πολλές αραβικές χώρες⁵. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρουμε ότι στους Ολυμπιακούς Αγώνες στη Σεούλ το 1988 το Ιράν απείλησε να αποχωρήσει αν οι διοργανωτές δεν τοποθέτησαν άνδρα μπροστά από την αποστολή τους στην τελετή έναρξης, αντί για τη γυναίκα που είχε οριστεί⁶. Η 35χρονη πριγκίπισσα Haya, μέλος της ΔΟΕ από το

⁴ Σύμφωνα με στοιχεία της Γενικής Στατιστικής Υπηρεσίας, το ποσοστό αναλφαβητισμού της Ιορδανίας ανέρχεται σε 9,4% (www.jordanembassy.org).

⁵ Βλ.: http://antipolon.com/2009/11/_15.html και <http://www.tganews.com> (Retrieved 25/02/2010).

⁶ Αυτή η διαφορά ηλικιών (14-16) στη Β' Γυμνασίου οφείλεται στο γεγονός ότι οι μαθήτρες καθυστέρησαν αρχικά να εγγραφούν στο σχολείο ή είχαν μείνει στην ίδια τάξη.

2007, είναι Πρόεδρος της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ιππασίας (FEI) και γνωστή ως πρέσβειρα καλής θέλησης του Παγκόσμιου Επισιτιστικού Προγράμματος του ΟΗΕ. Επισκέφτηκε πρόσφατα (12/3/2010) τη χώρα μας με αφορμή την 9^η Διεθνή Σύνοδο για προέδρους και διευθυντές Εθνικών Ολυμπιακών Επιτροπών για να συμμετάσχει στη συνάντηση της Επιτροπής της ΔΟΕ για τον Πολιτισμό και την Παιδεία στην Αρχαία Ολυμπία. Παρακολούθησε τις εργασίες της Επιτροπής και συμμετείχε στις συζητήσεις για τη διάδοση της Ολυμπιακής Παιδείας και Εκπαίδευσης σε όλο τον κόσμο⁷.

Γυναίκα και αθλητική δραστηριότητα: Μουσουλμάνες αθλήτριες

Η ισλαμική θρησκεία δεν απαγορεύει τη συμμετοχή της γυναίκας στον αθλητισμό, αρκεί να τηρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, όπως να μην συναθλείται με άνδρες, να μην παρακολουθείται από άντρες, να μην προβάλλεται στα ΜΜΕ, εκτός αν τηρεί τον επιβαλλόμενο ενδυματολογικό κώδικα και να απέχει από την εξαντλητική φυσική δραστηριότητα κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών νηστειών (Najy, 1995; Yones, 2001; Yones & Ibrahim, 2003). Εντούτοις, αυτοί οι περιορισμοί δεν εμποδίζουν όλες τις μουσουλμάνες να βγαίνουν δυναμικά στο προσκήνιο, όπως δεν εμπόδισαν και εκείνες που βγήκαν στο πολιτικό προσκήνιο.

Μολονότι επικρατεί η άποψη ότι η μουσουλμάνα δεν συμμετέχει στον αγωνιστικό αθλητισμό –ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη ότι στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Πεκίνου το 2008, όπου σχεδόν οι μισοί

συμμετέχοντες ήταν γυναίκες, οι αθλήτριες από ισλαμικές χώρες αποτελούσαν μια αόρατη μειονότητα–, το ενδιαφέρον και η συμμετοχή μουσουλμάνων γυναικών στον αθλητισμό αυξάνεται αργά αλλά σταδιακά (Benn, Pfister, Jawad & Bailey 2010). Για παράδειγμα, το 2008, για πρώτη φορά, τα Αραβικά Εμιράτα και το Ομάν έστειλαν γυναίκες αθλήτριες στους Ολυμπιακούς του Πεκίνου. Στην Αθήνα το 2004, αθλήτρια από το Ιράν κέρδισε το πρώτο ολυμπιακό μετάλλιο στη σκοποβολή ενώ το Αφγανιστάν, που είχε απειπλακεί από το καθεστώς των Ταλιμπάν, έστειλε στην ελληνική πρωτεύουσα δύο αθλήτριες και μία αντίστοιχα το Μπαχρέιν. Στους Ολυμπιακούς της Βαρκελώνης το 1992, η Αλγερινή Hassiba Boulmerka κέρδισε την πρωτιά στα 1.500 μέτρα και κατά την επιστροφή της στην Αλγερία χιλιάδες γυναίκες την υποδέχτηκαν στους δρόμους ως εθνική ηρωίδα και την έρραναν με άνθη, γλυκά και σπόρους από άσπρο σιτάρι, ένα έθιμο που παρατηρείται στους γάμους. Αυτή η θερμή υποδοχή ανέδειξε ότι οι μουσουλμάνες στήριζαν αυτήν την «υπέρβαση» στα ήθη και έθιμα, δηλαδή τη συμμετοχή και ορατότητα της γυναίκας στην κοινωνική ζωή. Από την άλλη πλευρά, λίγο μετά την επιστροφή της στην Αλγερία η Boulmerka αντιμετώπισε μια οργάνωση φονταμενταλιστών/φανατικών μουσουλμάνων που απείλησε τη ζωή της επειδή δέχθηκε να τρέξει στους αγώνες φορώντας σορτσάκι, δηλαδή με τα πόδια γυμνά και εκτεθειμένα στα μάτια αλλοθρησκων. Στη συνέχεια, καταδικάστηκε από φονταμενταλιστές και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα της για την Ευρώπη. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και η Μαροκινή Nawal El Mouta-

⁷ Όσον αφορά στις θρησκευτικές-κοινωνικές επιταγές, αναλυτικότερα βλέπε El-Azhary, 2005; Yones & Ibrahim, 2003.

wakel, που κέρδισε στα 400 μέτρα στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1984.

Όταν επιλέξει η μουσουλμάνα να συμμετάσχει στον αθλητισμό, τα ήθη και έθιμα επιβάλλουν μια «σεμνή» και «συντηρητική» αθλητική ενδυμασία (Αλζιούντ, 2008), όπως προκύπτει και στη συνέχεια της παρούσας έρευνας. Συγκεκριμένα, πρώτον, απαγορεύεται το σορτσάκι, το μαγιό, το κορμάκι κλπ., δεύτερον, πρέπει να διασφαλισθεί το γεγονός ότι δεν θα παρακολουθείται από άνδρες και φυσικά δεν θα συναθλείται με άνδρες. Τρίτον, δεν επιτρέπεται η φωτογράφιση και η τηλεοπτική κάλυψη, εκτός αν η αθλήτρια είναι ντυμένη «σεμνά», σύμφωνα με τα ισλαμικά κριτήρια (Najy, 1995; Yones, 2001; Yones & Ibrahim, 2003). Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί ότι οι αθλήτριες της Ιορδανίας που εκπροσωπούν τη χώρα τους σε αθλητικές διοργανώσεις συνήθως ανήκουν στη χριστιανική μειονότητα και κατά συνέπεια δεν αντιμετωπίζουν τέτοιους περιορισμούς ή είναι μουσουλμάνες που ανήκουν στις υψηλότερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις (Αλζιούντ, 2008).

Η Elham Seyed, 26χρονη μουσουλμάνα αθλήτρια του τάι κβο ντο, το 2008, αντι-

μετώπισε το δίλημμα να εναντιωθεί στη θρησκεία της όσον αφορά στον ενδυματολογικό κώδικα του Ισλάμ ή να μην πάρει μέρος σε ένα σημαντικό τουρνουά στον Καναδά. Πριν από δυο χρόνια στο Κεμπέκ μουσουλμάνες αθλήτριες είχαν αποβληθεί/αποκλειστεί από τουρνουά ποδοσφαίρου και από τουρνουά του τάι κβο ντο επειδή φορούσαν τις μαντήλες τους. Οι διοργανωτές επικαλέστηκαν ως επιχείρημα ότι υπάρχουν κίνδυνοι για την ασφάλεια των αθλητριών επειδή η μαντήλα έχει μεγάλο μήκος και βρίσκεται έξω από τα ρούχα. Η Elham Seyed λοιπόν –καθώς οι κανονισμοί απαγόρευαν στις μουσουλμάνες να παίζουν σπορ με μαντήλες– σχεδίασε μια ελαστική μαντήλα που την ονόμασε *ReSport* και θα διατίθεται σύντομα στην αγορά (Εικόνα 1). Αυτή η μαντήλα αποτελεί μέρος μιας εσωτερικής μπλούζας και καλύπτει το κεφάλι αφήνοντας ελεύθερο το πρόσωπο. Εκείνη την περίοδο η επαρχία του Κεμπέκ είχε θέσει το θέμα της εξωτερικής εμφάνισης των μειονοτήτων και κατά πόσο θα έπρεπε να σέβεται, να υποχωρεί και να αποδέχεται τις θρησκευτικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες. Έτσι, η ελαστική μαντήλα θεωρήθηκε ασφαλής για

Εικόνα 1. Ειδική αθλητική μαντήλα για μουσουλμάνες: ReSport.

τις αθλήτριες και τους επιτρόπηκε να παίξουν⁸.

«Προτιμότερο μια κοινωνία των δύο φύλων παρά μία unisex κοινωνία»

Ερμηνευτές του Κοραανίου επισημαίνουν ότι εκτός από το πρόσωπο και τα χέρια, η έφηβη πρέπει να καλύπτει και τα άλλα μέλη του σώματός της (Αλζιούντ, 2008). Οι κοινωνικο-θρησκευτικές επιταγές προσδιορίζουν ότι η ενδυμασία των μουσουλμάνων γυναικών, για να μην προκαλούν το αντίθετο φύλο, πρέπει να καλύπτει ολόκληρο το σώμα και το πρόσωπο (Yones, 2001; Mansour, 2000), και όχι μόνο. Σύμφωνα με χαντίθ «η ενδυμασία των γυναικών δεν πρέπει να προκαλεί ούτε και τις ίδιες τις γυναίκες» (Αλζιούντ, 2008). Τα ήθη και τα έθιμα απαγορεύουν τις «τολμηρές» εμφανίσεις, ακόμη κι όταν οι γυναίκες βρίσκονται μεταξύ τους, έτσι ώστε να μην καλλιεργούνται σεξουαλικές επιθυμίες, να μην στιγματίζονται κοινωνικά και να μην «ντροπιάζουν» την οικογένειά τους (Αλζιούντ, 2008).

Οι Yones και Ibrahim (2003) υπογραμμίζουν ότι «τα κορίτσια μας για να γυμνάζονται και να αθλούνται άνετα και εμείς να έχουμε το κεφάλι μας ήσυχο, πρέπει να φοράνε φαρδιά και συντηρητικά ενδύματα και να γυμνάζονται μακριά από τα βλέμματα των αρρωστημένων». Ο Yones (2001), στη μελέτη του για τον ρόλο του αθλητισμού στον περιορισμό των σεξουαλικών επιθυμιών, αναφέρει, μεταξύ άλλων, πως «όταν οι άνθρωποι αθλούνται με τον τρόπο που παρατηρείται σήμερα [στις δυτικές κοινω-

νίες] είναι αναπόφευκτη αφενός η διάλυση της κοινωνίας και αφετέρου η απώλεια της ταυτότητάς μας ως Άραβες και μουσουλμάνους». Η Al-Faruqi (1984) στο έργο της «Οι Γυναίκες στην Κοραανική Κοινωνία» (“Women in a Qur’anic Society”) παρατηρεί ότι προτιμότερο «μία κοινωνία των δύο φύλων, παρά μία unisex κοινωνία» όπως αυτή εμφανίζεται στις δυτικές κοινωνίες με κοινά για άνδρες και γυναίκες ενδυμασίες, υποδήματα, κομμώσεις κτλ. Ο Ibn Taamea, που θεωρείται διακεκριμένος ιμάμης του ισλαμικού κόσμου, τονίζει ότι, μολονότι ο αθλητισμός αποτελεί μια διαπαιδαγώγηση σωματική, ηθική και ψυχική, τα γυμνά σώματα και τα προκλητικά ρούχα σε κάποια αθλήματα, όπως στην ενόργανη γυμναστική, έχουν καταστρέψει την ηθική και τις αξίες του ανθρώπου (Αλζιούντ, 2008).

Μεθοδολογία της έρευνας

Για τη διεξαγωγή της μελέτης διανεμήθηκαν 2.000 ερωτηματολόγια σε 1.000 μαθήτριες και 1.000 κηδεμόνες/γονείς. Αναλυτικότερα, τα 1.000 ερωτηματολόγια δόθηκαν σε μαθήτριες ηλικίας 14-16 ετών, εκ των οποίων οι 580 προέρχονταν από αστικές περιοχές και οι υπόλοιπες 420 από αγροτικές. Οι 580 μαθήτριες των αστικών περιοχών πήγαιναν σε δημόσια σχολεία του Νομού Zarqa και οι υπόλοιπες 420 που ανήκαν στις αγροτικές περιοχές φοιτούσαν σε δημόσια σχολεία του Νομού *Mafraq*. Το υλικό επιλέχτηκε από τον πληθυσμό των μαθητριών της Ιορδανίας της Β' Γυμνασίου, ηλικίας 14-16 ετών⁹. Αποκλείστηκαν από την επιλογή οι μαθήτριες της Γ' Γυμνασίου και Α' Λυκείου, επειδή οι πε-

⁸ Βλ. ρεπορτάζ του Γ. Μπίστη, «Η Γυναίκα στον Κόσμο του Ισλάμ», Φωνή της Αμερικής, 09-03-2007 (<http://www.voanews.com/greek/archive/2007-03/2007-03-09>).

⁹ Αυτή η διαφορά ηλικιών (14-16) στη Β' Γυμνασίου οφείλεται στο γεγονός ότι οι μαθητές καθυστέρησαν αρχικά να εγγραφούν στο σχολείο ή είχαν μείνει στην ίδια τάξη.

ρισσότερες είχαν ήδη εγκαταλείψει το σχολείο ή εκείνες που συνέχιζαν να παρακολουθούν ήταν προσανατολισμένες στην απόκτηση του απολυτηρίου τους και ο αθλητισμός δεν αποτελούσε πεδίο του ενδιαφέροντός τους, καθώς δεν συμμετείχαν ούτε στο σχολικό μάθημα της γυμναστικής, κ.ά. Το δείγμα των 1.000 κηδεμόνων/γονέων των μαθητριών που συμμετείχαν στη μελέτη, ήταν παρόμοια ποσοτικά καταναμημένο στους Νομούς Zarka και Mafrak και το ερωτηματολόγιο που τους δόθηκε είχε κάποιες διαφοροποιήσεις. Θα πρέπει να τονιστεί ότι, σύμφωνα με την ιορδανική νομοθεσία και τον υπ' αριθμόν Νόμο 34 του 1973, ως κηδεμόνας ορίζεται ο πατέρας, ενώ σε περίπτωση θανάτου ή απουσίας του για οποιονδήποτε λόγο η αρμοδιότητα αυτή μεταβιβάζεται στον μεγαλύτερο σε ηλικία γιο του. Βάσει αυτής της νομοθεσίας η μητέρα δεν αναγνωρίζεται ως κηδεμόνας της κόρης της (Αλζιούντ, 2008).

Όσον αφορά στο ερωτηματολόγιο –στο οποίο οι μαθήτριες απάντησαν σε 21 ερωτήσεις και οι κηδεμόνες τους σε 33 από το σύνολο των 39 ερωτήσεων–, αυτό συντάχθηκε με βάση τα αποτελέσματα της πιλοτικής μελέτης που προηγήθηκε προς τους συμμετέχοντες υπό τη μορφή συνέντευξης. Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν ήταν κλειστού τύπου, οι οποίες μπορούσαν να απαντηθούν με ένα «ναι» ή «όχι» και αντίστοιχα ανοικτού τύπου, οι οποίες έπονταν των ερωτήσεων κλειστού τύπου, ώστε οι απαντήσεις που δίνονταν να αιτιολογούνται και να παρέχουν επαρκή και πλήρη πληροφόρηση όσον αφορά στα ήθη και έθιμά τους. Σχετικά με το ερωτηματολόγιο των κηδεμόνων/γονέων, καθώς παρατηρήθηκε μεγάλος αναλφαριθμητισμός, συμπληρώθηκε από τον ίδιο τον ερευνητή. Κατά τη σύνταξη των ερωτήσεων που απευθύνονταν στους κηδεμόνες δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη γνώμη,

την αντίληψη και τη δυνατότητα που έχει ένας κηδεμόνας –εντός των πλαισίων της συγκεκριμένης κοινωνίας– να προσφέρει στην κόρη του την ευκαιρία συμμετοχής στην αθλητική δραστηριότητα.

Το ερωτηματολόγιο των συμμετεχόντων περιελάμβανε τις ακόλουθες βασικές κατηγορίες/ενότητες ερωτήσεων: α) Τα ιορδανικά ήθη και έθιμα και η ελευθερία επιλογής (ερωτήσεις 1-6 που απευθύνονταν στις μαθήτριες και στους κηδεμόνες τους), β) η σημασία της εκπαίδευσης και της μόρφωσης για το κορίτσι της ιορδανικής κοινωνίας (η ερώτηση 7 απευθύνεται μόνο στους κηδεμόνες, η 8 στις μαθήτριες και οι ερωτήσεις 9-11 και στις δύο κοινωνικές ομάδες, γ) η θέση του κοριτσιού στην οικογένεια και στην ιορδανική κοινωνία (ερωτήσεις 12-14, απευθύνονται μόνο στους κηδεμόνες), δ) αθλητική δραστηριότητα στην ιορδανική κοινωνία (ερωτήσεις 15-23, απευθύνονται και στις δύο κοινωνικές ομάδες, ε) ελεύθερος χρόνος και αθλητισμός: οικογένεια και ενθάρρυνση για άθληση (ερωτήσεις 24-27, απευθύνονται στις μαθήτριες), στ) βαθμός προσκόλλησης των Ιορδανών στα ήθη και τα έθιμα (ερωτήσεις 28-39, απευθύνονται μόνο στους κηδεμόνες).

Σχετικά με τις ερωτήσεις των ερωτηματολογίων ενδεικτικά αναφέρονται τα παρακάτω:

I. Κηδεμόνες

- Σας αρέσει ο αθλητισμός και η άθληση;
- Παρακολουθείτε αθλητικές εκπομπές και αθλητικές δραστηριότητες στα ΜΜΕ;
- Συμμετέχετε σε κάποια αθλητική δραστηριότητα;
- Επιτρέπετε στην κόρη σας να συμμετέχει στο σχολικό μάθημα της γυμναστικής/φυσικής αγωγής (ΦΑ);
- Λόγοι απαγόρευσης.
- Επιτρέπετε στην κόρη σας να φορά α-

- αθλητική ενδυμασία;
- Επιλογή αθλητικής ενδυμασίας.
- Λόγοι απαγόρευσης.
- Επιτρέπετε στην κόρη σας να αθλείται εκτός του σχολικού μαθήματος της ΦΑ;
- Λόγοι απαγόρευσης να γυμνάζεται εκτός του μαθήματος της ΦΑ κλπ.

II. Μαθήτριες

- Σας αρέσει ο αθλητισμός και η άθληση;
- Συμμετέχετε στο σχολικό μάθημα της ΦΑ;
- Λόγοι απαγόρευσης.
- Εκτός από το μάθημα της φυσικής αγωγής σας επιτρέπουν οι γονείς σας ν' αθλείστε εκτός του σχολικού πλαισίου;
- Λόγοι απαγόρευσης.
- Ποια αθλητική δραστηριότητα θα επιλέγατε ή θα σας ενδιέφερε αν σας το επέτρεπαν;
- Πώς περνάτε τον ελεύθερο χρόνο σας; κ.ά. (Πίν. 1-4).

Το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιείται ως κύριο όργανο συλλογής πρωτογενών στοιχείων. Ο τύπος της δημοσκοπήσης ήταν «περιγραφική», η οποία χρησιμοποιείται όταν δεν μπορεί να μετρηθεί το κάθε ένα στοιχείο του πληθυσμού κι έτσι επιλέγεται ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα και στη συνέχεια πραγματοποιούνται γενικεύσεις και αναφορές σε όλον τον πληθυσμό, από τον οποίο έγινε η αρχική επιλογή του δείγματος (Καμπίτσης & Χαραχούσου, 1999). Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της τυχαίας δειγματοληψίας (Τηλικίδου, 2002), λαμβάνοντας υπόψη την αντιπροσωπευτικότητα και αμεροληψία που πρέπει να διέπει το δείγμα της έρευνας, προκειμένου τα αποτελέσματά της να είναι αξιόπιστα. Η δειγματοληπτική έρευνα διακρίνεται σε περιγραφική και επεξηγηματική (Φίλιας, 1996; Κυριαζή, 2002). Περιγραφική, διότι στόχος είναι η καταγραφή συγκεκριμένων απόψεων, πεποιθήσεων και χαρακτηριστικών του πληθυσμού και επε-

ξηγηματική, με στόχο την επεξήγηση των αιτιατών σχέσεων που οδήγησαν στη διατύπωση των συγκεκριμένων τάσεων. Η μέθοδος της δειγματοληψίας συνίστατο από τα ακόλουθα επιμέρους στάδια:

α) *Δειγματοληπτικό πλαίσιο*: ο κατάλογος με τα καταγεγραμμένα στοιχεία του πληθυσμού: χρησιμοποιήθηκαν οι σχολικοί κατάλογοι των εγγεγραμμένων μαθητριών στα γυμνάσια της Ιορδανίας, ενώ οι γονείς/κηδεμόνες εντοπίστηκαν μέσω των ιδίων των μαθητριών.

β) *Δειγματοληπτική μονάδα*: τα γυμνάσια στα οποία φοιτούσαν οι μαθήτριες και οι οικίες των γονέων τους.

γ) *Επιλογή μεθόδου δειγματοληψίας*: οι μαθήτριες επιλέχτηκαν με τη *Μέθοδο της τυχαίας δειγματοληψίας* (Τηλικίδου, 2002). Λόγω του μεγάλου αριθμού σχολείων (80 δημόσια σχολεία) που υπήρχαν στην αστική κοινωνία της Ιορδανίας, καθορίστηκε ένα 10% επί του καθορισμένου πληθυσμού.

δ) Όσον αφορά στην επαρχία, για το δείγμα της έρευνας εφαρμόστηκε η «*απειθείας επιλογή δείγματος*» (Τηλικίδου, 2002), με την επιλογή μόνο των γυμνασίων που βρίσκονται κοντά στην πόλη, τα οποία ανήκαν στον Νομό Mafrak, προκειμένου στο υλικό της έρευνας να συμπεριλαμβάνονται και κορίτσια. Παρατηρήθηκε ότι όσο απομακρυσμένα ήταν τα δημόσια σχολεία της επαρχίας από την πόλη, δεν υπήρχαν μαθήτριες εγγεγραμμένες στη δημόσια εκπαίδευση.

Για την επεξεργασία των απαντήσεων εφαρμόστηκε περιγραφική, ερμηνευτική μη παραμετρική ανάλυση των δεδομένων. Επίσης, η χρήση της επαγωγικής μεθόδου ήταν σημαντική, γιατί συνήθως καταλήγει σε υποθέσεις και θεωρίες οι οποίες προκύπτουν ως αποτέλεσμα των παρατηρήσεων (Καμπίτσης & Χαραχούσου,

1999). Η μέθοδος αυτή έχει ως σκοπό όχι μόνο την περιγραφή, αλλά και την εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων, ενώ πρωτίστως στοχεύει στη συγκρότηση των στοιχείων κι έπειτα στην κατάταξη και την εξήγηση αυτών (Κυριαζή, 2002). Η κατανομή της συχνότητας υπολογίστηκε με τον τύπο της σχετικής (εκατοστιαίας) συχνότητας: $\%f_k = (f_k / N) (100)$, όπου $\%f_k$ το ζητούμενο ποσοστό, f_k η σχετική συχνότητα και N το μέγεθος του δείγματος (Βαγενάς, 1997).

Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS v.15: επίπεδο σημαντικότητας ορίστηκε το $p < .05$.

Αποτελέσματα – Συζήτηση

Εμπόδια στην αθλητική ενασχόληση στην Ιορδανία

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην Ιορδανία, ενισχύουν τις σχετικές απόψεις που αναφέρθηκαν βιβλιογραφικά (Αλζιούντ, 2008). Η ιορδανική κοινωνία γενικότερα αντιτίθεται στην ενασχόληση των κοριτσιών και των γυναικών με τα σπορ, επισημαίνοντας ότι η αθλητική δραστηριότητα προσδίδει αντρικό χαρακτήρα, επηρεάζει τη γονιμότητα, καλλιεργεί ανδρικές συμπεριφορές και ειδικά η έντονη άσκηση μπορεί να καταστρέψει την «τιμή», την «αγνότητα» (παρθενικότητα) του κοριτσιού και της γυναίκας. Επομένως, η ενασχόληση με τον αθλητισμό γίνεται αντιληπτή από την ιορδανική κοινωνία ως μία ανώφελη δραστηριότητα και η πλειοψηφία των κηδεμόνων/γονέων των μαθητριών που συμμετείχαν στην έρευνα δεν υποστηρίζει την ενασχόληση των θυγατέρων τους με τον αθλητισμό, εκτός αν πε-

ριορίζεται στο σχολικό πλαίσιο, δηλαδή στο μάθημα της ΦΑ (Πίν. 3), το οποίο είναι υποβαθμισμένο στην Ιορδανία και ιδιαίτερα στην αγροτική κοινωνία.

Το μάθημα της ΦΑ στα δημόσια σχολεία της Ιορδανίας θεωρείται ασήμαντο μάθημα και δεν υπολογίζεται στην τελική βαθμολογία της σχολικής επίδοσης. Συμπεριλαμβάνεται στο σχολικό πρόγραμμα, αλλά μόνο μία ώρα την εβδομάδα και διδάσκεται την τελευταία ώρα της ημέρας συνήθως από εκπαιδευτικούς άλλων κατευθύνσεων –εάν και εφόσον έχουν ελεύθερο χρόνο– και όχι από καθηγητές ΦΑ. Μάλιστα, πολλές μαθήτριες επιλέγουν να μην συμμετέχουν.

Όπως διαπιστώθηκε από τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης, οι κηδεμόνες επέτρεπαν την άσκηση στις κόρες τους σε σχολικό πλαίσιο (Πίν. 3) που αποτελούσε για πολλές μαθήτριες τη μοναδική ευκαιρία να μνηθούν ή να συμμετάσχουν σε αθλητική δραστηριότητα, μία δυνατότητα που χανόταν εξαιτίας της υποβάθμισης του μαθήματος. Παρατηρήθηκε, επίσης, ότι μέσω του αθλητισμού το άτομο αποπροσανατολιζόταν από τα καθήκοντά του και ειδικά η γυναίκα, η οποία καλείται να τηρεί ένα πλήθος κοινωνικών κανόνων και θρησκευτικών επιταγών¹⁰ που έρχονταν σε ρήξη με την αθλητική δραστηριότητα. Η ίδια η γυναίκα αρνιόταν να εμφανιστεί με αθλητική αμφίεση και να εκτεθεί στη θέα των ανδρών. Ο οικογενειακός και κοινωνικός περίγυρος φρόντιζε να καλλιεργεί στάσεις και αντιλήψεις στα κορίτσια, από μικρή ηλικία, προκειμένου μεγαλώνοντας και διαβαίνοντας την εφηβεία να απομακρυνθούν πλήρως από κοινές δραστηριότητες με αγόρια, και ιδιαί-

¹⁰ Όσον αφορά στις θρησκευτικές-κοινωνικές επιταγές, αναλυτικότερα βλέπε El-Azhary, 2005; Yones & Ibrahim, 2003.

Πίνακας 1. Επιθυμία για άθληση των μαθητριών και των κηδεμόνων/γονέων

Ερώτηση Σας αρέσει ο αθλητισμός και η άθληση;	Περιφέρεια (αγροτική κοινωνία)				Πόλη (αστική κοινωνία)			
	Ναι	%	Όχι	%	Ναι	%	Όχι	%
Μαθήτριες	410	(98%)	10	(2%)	500	(91%)	80	(9%)
Κηδεμόνες	90	(23%)	300	(77%)	260	(48%)	280	(52%)

Πίνακας 2. Επιλογή αθλητικής δραστηριότητας

Επιλογές	Μαθήτριες		Κηδεμόνες					
	Περιφέρεια	Πόλη	Περιφέρεια	Πόλη				
Πετοσφαίριση	90	17%	110	13%	–	–	122	55%
Χειροσφαίριση	180	23%	250	28%	–	–	–	–
Καλαθοσφαίριση	40	5%	90	11%	–	–	40	18%
Κολύμβηση	30	4%	50	6%	–	–	–	–
Στίβος	310	39%	220	23%	30	26%	20	9%
Ενόργανη Γυμναστική	–	–	60	7%	–	–	–	–
Ποδόσφαιρο	–	–	–	–	85	73%	44	81%
Γενικές Ασκήσεις	130	11%	100	10%	–	–	–	–

τερα την ενασχόληση με οποιαδήποτε μορφή άθλησης ή φυσικής δραστηριότητας. Ωστόσο, οι μαθήτριες που συμμετείχαν στην έρευνα δηλώνουν ότι τους αρέσει ο αθλητισμός (Πίν. 1) και αν τους δινόταν η δυνατότητα και η ευκαιρία θα επέλεγαν κάποια αθλητική δραστηριότητα. Στην ερώτηση «Ποια αθλητική δραστηριότητα θα επιλέγατε ή θα σας ενδιέφερε» οι μαθήτριες της αγροτικής κοινωνίας προτίμησαν τον στίβο και εκείνες της πόλης τη χειροσφαίριση (Πίν. 2). Επίσης, το 90,5% των μαθητριών της περιφέρειας και το 64% των μαθητριών της πόλης δήλωσαν ότι δεν τους επέτρεπαν οι κηδεμόνες/γονείς τους να γυμνάζονται ή να αθλούνται εκτός του σχολικού πλαισίου, δηλαδή μόνο μέσω του μαθήματος της ΦΑ (Πίν. 3). Τα ήθη και έθιμα καταγράφηκαν ως «το πρώτο εμπόδιο» στην άθληση εκτός σχολείου (Πίν. 4).

Από τα αποτελέσματα της έρευνας φάνηκε ότι ο βαθμός υιοθέτησης των στάσεων και αντιλήψεων για τη γυναικεία άθληση διαφοροποιείται μεταξύ της αστικής και αγροτικής κοινωνίας. Οι κηδεμόνες της επαρχίας απαγόρευαν στις κόρες τους να γυμνάζονται πέρα από το σχολικό μάθημα της γυμναστικής, ενώ οι γονείς της πόλης το επέτρεπαν (Πίν. 4). Οι κηδεμόνες επέτρεπαν ακόμα και τις ελάχιστες μαθήτριες που ασχολούνται με τον αθλητισμό από το να ταξιδέψουν μόνες για να εκπροσωπήσουν τον νομό τους σε κάποια αθλητική διοργάνωση.

Στο ερώτημα για την αθλητική ενδυμασία, η πλειονότητα των κηδεμόνων, το 85% της αγροτικής κοινωνίας και το 100% της αστικής κοινωνίας, δήλωσε ότι επιτρέπουν στις κόρες τους να εμφανίζονται με την αθλητική ενδυμασία, αλλά μόνο στο σχολικό πλαίσιο, δηλαδή κατά τη διάρκεια

Πίνακας 3. Άθληση εκτός μαθήματος ΦΑ

Ερωτηθέντες – Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
	Αριθμός απαντήσεων				Αριθμός απαντήσεων			
	Ναι	Όχι	Ναι %	Όχι %	Ναι	Όχι	Ναι %	Όχι %
Μαθήτριες: Εκτός από τη συμμετοχή στο μάθημα της ΦΑ; σου επιτρέπουν οι γονείς σου ν' αθλείσαι;	40	380	9,5%	90,5%	210	370	36%	64%
Κηδεμόνες: Επιτρέπετε στην κόρη σας να αθλείται εκτός του μαθήματος της ΦΑ;	30	390	8%	92%	460	80	85%	15%

Πίνακας 4. Λόγοι απαγόρευσης να γυμνάζονται εκτός του μαθήματος της ΦΑ

Επιλογές	Μαθήτριες				Κηδεμόνες			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	Αριθμός απαντήσεων %		Αριθμός απαντήσεων %		Αριθμός απαντήσεων %		Αριθμός απαντήσεων %	
	X	%	X	%	X	%	X	%
Δεν υπάρχει κατάλληλος/ειδικός χώρος αποκλειστικά για κορίτσια	200	28%	–	–	100	21%	–	–
Δεν υπάρχει γυμνάστρια ή καθηγήτρια ΦΑ	–	–	–	–	–	–	–	–
Ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή	100	14%	70	19%	–	–	90	48%
Τα ήθη και έθιμα δεν μας το επιτρέπουν	350	49%	210	58%	300	65%	155	61%
Δεν ενδιαφέρομαι να αθλούμαι, δεν μ' ενδιαφέρει η άθληση εκτός του μαθήματος της ΦΑ	30	4%	70	19%	–	–	–	–
Δεν θέλω να αθλείται η κόρη μου (ή διαφωνούν οι γονείς μου)	30	4%	10	3%	60	1,5%	10	8%
Άλλοι λόγοι	–	–	–	–	–	–	–	–

του μαθήματος της γυμναστικής. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη, επειδή εντός του σχολικού βίου τηρούνται πιστά τα θρησκευτι-

κά ήθη και έθιμα, για τον λόγο αυτό στο μάθημα της ΦΑ συμμετέχουν μόνο κορίτσια. Στο ερώτημα που αφορά στο είδος

της αθλητικής ενδυμασίας οι κηδεμόνες της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας επέλεξαν την απάντηση «παντελόνι και μπλουζάκι» σε ποσοστό 90% και 72% αντίστοιχα. Η επιλογή «φούστα και μπλουζάκι» συγκέντρωσε μόνο το ποσοστό 9% επί του συνόλου των απαντήσεων των κηδεμόνων της περιφέρειας (αγροτική κοινωνία) και 28% επί του συνόλου των απαντήσεων των κηδεμόνων της πόλης (αστικής κοινωνίας). Σχετικά με τις επιλογές των μαθητριών, αυτές δεν διέφεραν από εκείνες των κηδεμόνων/γονέων τους.

Όπως διαπιστώθηκε στην παρούσα έρευνα, η γυναίκα της επαρχίας διέφερε σε πολλά σημεία από τη γυναίκα της πόλης. Για παράδειγμα, οι μαθήτριες της επαρχίας –όπως και οι μαθητές– έχουν λιγότερες ευκαιρίες πρόσβασης στην παιδεία σε σχέση με τις μαθήτριες των πόλεων επειδή πρώτον, υπολογίζονται στην οικογένεια ως εργατικά χέρια, δεύτερον, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα των επαρχιών είναι σαφώς λιγότερα από εκείνα της πόλης και τρίτον, τα μέσα μεταφοράς περιορισμένα. Παρατηρήθηκε επίσης ότι μετά το λύκειο δεν σκοπεύουν να συνεχίσουν τις σπουδές τους και ειδικά εκείνες των αγροτικών κοινωνιών λόγω των απαγορεύσεων και επιταγών που πηγάζουν από τα θρησκευτικά ήθη και έθιμα, όπως η απαγόρευση εξόδου από την οικία χωρίς συνοδό και η προοπτική του γάμου μετά τη βασική εκπαίδευση. Η πλειοψηφία των μαθητριών που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους είτε στο σπίτι με την οικογένειά τους, είτε μπροστά στην τηλεόραση. Εντούτοις, μόνο 12% των μαθητριών της αγροτικής κοινωνίας και 36% της αστικής παρακολουθούσαν αθλητικές εκπομπές στην τηλεόραση. Από τη σύγκριση των απαντήσεων των μαθητριών της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας φάνηκε ότι η πλειο-

ψηφία δεν παρακολουθούσε αθλητικές εκπομπές σε αντίθεση με τους αρσενικούς κηδεμόνες τους. Συγκεκριμένα, το 88% των μαθητριών της αγροτικής και το 64% της αστικής κοινωνίας δήλωσαν ότι δεν παρακολουθούν αθλητικές εκπομπές. Στις απαντήσεις των κηδεμόνων διαπιστώθηκε διαφορά της τάξης του 25%. Το 77% των κηδεμόνων της περιφέρειας και 52% της πόλης απάντησαν ότι παρακολουθούσαν αθλητικές εκπομπές.

Στην ερώτηση «Σας αρέσει ο αθλητισμός και η άθληση;» δεν σημειώθηκε σημαντική διαφορά μεταξύ των μαθητριών της πόλης και εκείνων της περιφέρειας, καθώς το 98% των μαθητριών της αγροτικής κοινωνίας και 91% των μαθητριών της πόλης απάντησαν θετικά (2% και 9% αντίστοιχα απάντησαν αρνητικά). Ωστόσο, παρατηρήθηκε μεγάλη διαφορά απόψεων μεταξύ των μαθητριών και των κηδεμόνων/γονέων τους, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη. Διαπιστώθηκε ότι το 77% των κηδεμόνων της περιφέρειας και 52% της πόλης είχαν αρνητική στάση όσον αφορά στην άθληση (Πίν. 1).

Στην ερώτηση «Ποια αθλητική δραστηριότητα θα επιλέγατε ή θα σας ενδιέφερε;» φάνηκε μεγάλη διαφοροποίηση μεταξύ των επιλογών των μαθητριών και εκείνων των αρσενικών κηδεμόνων/γονέων τους. Ως πρώτη επιλογή προτίμησης των μαθητριών (39%) της αγροτικής κοινωνίας ήταν ο στίβος. Ακολουθούσαν με 23% η χειροσφαίριση, 17% η πετοσφαίριση και 11% οι γενικές ασκήσεις. Στις απαντήσεις των μαθητριών της πόλης διαπιστώθηκε ως πρώτη προτίμηση η χειροσφαίριση με ποσοστό 26%. Το 23% δήλωσε ότι προτιμά τον στίβο, το 13% την πετοσφαίριση, το 11% την καλαθοσφαίριση, το 10% γενικές ασκήσεις, το 7% την ενόργανη γυμναστική και 6% την κολύμβηση. Το ποδόσφαι-

ρο αποκλείστηκε από το σύνολο των επιλογών των μαθητριών. Όσον αφορά στους κηδεμόνες, εκείνοι της αγροτικής κοινωνίας επέλεξαν μόνο δύο αθλήματα (73% το ποδόσφαιρο και 26% τον στίβο), ενώ οι κηδεμόνες της αστικής κοινωνίας επέλεξαν τέσσερα (81% το ποδόσφαιρο, 55% την πετοσφαίριση, 18% την καλαθοσφαίριση και μόνο 9% τον στίβο) (Πίν. 2).

Παρατηρήθηκε ότι οι μαθήτριες, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη, δεν συμμετείχαν στον αθλητισμό, δεν γυμνάζονταν επαρκώς, παρά μόνο στο πλαίσιο του σχολικού μαθήματος της ΦΑ/γυμναστικής. Το 90,5% των μαθητριών της περιφέρειας και το 64% των μαθητριών της πόλης δήλωσαν ότι δεν τους επέτρεπαν οι γονείς τους να αθλούνται εκτός σχολικού πλαισίου. Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία στο ερώτημα «Επιτρέπεται στην κόρη σας να αθλείται εκτός του μαθήματος της ΦΑ;» το 92% των κηδεμόνων της περιφέρειας/υπαίθρου απάντησε «όχι», σε αντίθεση με τους κηδεμόνες της πόλης που το 85% απάντησε «ναι», δηλαδή επέτρεπαν στις κόρες τους να αθλούνται. Αναμφισβήτητα, υπάρχει μεγάλη διαφορά στάσεων (Πίν. 3).

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητριών της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας, το κύριο εμπόδιο στην άθληση ήταν «τα ήθη και έθιμα» με ποσοστό 49% και 58% αντίστοιχα. Οι μαθήτριες της περιφέρειας κατέγραψαν ως δεύτερη αιτία αποκλεισμού από την αθλητική δραστηριότητα, με ποσοστό 28%, «την έλλειψη κατάλληλου χώρου αποκλειστικά για κορίτσια», παράγοντας που μπορεί επίσης να συμπεριληφθεί στα ήθη και έθιμα, δηλαδή στις κοινωνικο-θρησκευτικές επιταγές. Ακολουθούσε «η ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή» με τα ποσοστά των 14% και 19%

(μαθήτριες της περιφέρειας και της πόλης αντίστοιχα). Στην τέταρτη θέση των επιλογών βρισκόταν η απάντηση «δεν ενδιαφέρομαι να αθλούμαι εκτός από το μάθημα της ΦΑ» με 4% και 19% για τις μαθήτριες της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας αντίστοιχα, ενώ με 4% και 3% επιλέχθηκε η αρνητική στάση των γονέων (Πίν. 4).

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι πολλοί κηδεμόνες κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων παρατήρησαν ότι «ο αθλητισμός είναι μόνο για τα αγόρια και χάσιμο χρόνου για τα κορίτσια», όπως διαφαίνεται και από τον πίνακα 3.

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Οι λόγοι που απομακρύνουν, αποθαρρύνουν ή αποκλείουν το κορίτσι και τη γυναίκα της Ιορδανίας από την αθλητική δραστηριότητα εντοπίζονται κυρίως στις εθνοκοινοθρησκευτικές δομές, δηλαδή στα ήθη και έθιμα και όχι αποκλειστικά στην ανεπάρκεια της υλικοτεχνικής υποδομής. Η υποβάθμιση του μαθήματος της ΦΑ στη δημόσια εκπαίδευση της Ιορδανίας, η έλλειψη αθλητικών χώρων αποκλειστικά για κορίτσια και γυναίκες, η ανεπάρκεια «κατάλληλης» αθλητικής ενδυμασίας και η έλλειψη αθλητικής κουλτούρας γενικότερα, αποτελούν σοβαρά εμπόδια για τη συμμετοχή των κοριτσιών και των γυναικών στον αθλητισμό. Για να εισχωρήσουν αργά και σταδιακά τα κορίτσια και οι γυναίκες της Ιορδανίας στην αθλητική δραστηριότητα απαιτείται:

Πρώτον, το σχολικό μάθημα της γυμναστικής να αναβαθμιστεί και να συμπεριληφθεί επίσημα στο σχολικό πρόγραμμα ως υποχρεωτικό μάθημα, ξεκινώντας από το δημοτικό, και δεύτερον, να διδάσκεται από μουσουλμάνα καθηγήτρια ΦΑ. Σήμερα στην Ιορδανία παραμένει ανεκμετάλλευτη η μοναδική ευκαιρία που επιτρέπουν οι κηδεμόνες/γονείς στις κόρες

τους να μνηθούν και να συμμετέχουν σε αθλητική δραστηριότητα. Το σχολικό πλαίσιο αποτελεί για τον κηδεμόνα/γονέα τον καταλληλότερο χώρο για άθληση, επειδή η κόρη τους βρίσκεται μακριά από τα μάτια των αρσενικών και υπό την επιτήρηση των καθηγητών/τριών και των συμμαθητριών της. Τρίτον, απαιτείται η προώθηση της επιστήμης ΦΑ στις μουσουλμάνες γυναίκες, δηλαδή η προετοιμασία, η εκπαίδευση και η στήριξη μουσουλμάνων καθηγητριών ΦΑ και προπονητριών. Όπως παρατηρήθηκε επανειλημμένα στην έρευνα, τόσο τα κορίτσια όσο και οι κηδεμόνες απέκλεισαν το ενδεχόμενο να διδάσκονται το μάθημα της ΦΑ από άνδρα καθηγητή ΦΑ ή από μη-μουσουλμάνια.

Στα περισσότερα σχολεία της Ιορδανίας υπάρχουν μόνο άνδρες εκπαιδευτικοί, επομένως πολλές μαθήτριες (και μαθητές) τείνουν να αποφεύγουν το μάθημα της γυμναστικής, το οποίο, όπως αναφέρθηκε, δεν είναι υποχρεωτικό και διδάσκεται μόνο μία φορά την εβδομάδα από εκπαιδευτικούς άλλων κατευθύνσεων στον ελεύθερό τους χρόνο. Τέταρτον, αναγκαία θεωρείται η δημιουργία «κατάλληλων» αθλητικών εγκαταστάσεων, γυμναστηρίων κλπ. και εκτός σχολικού πλαισίου. Δηλαδή, αθλητικοί χώροι αποκλειστικά για κορίτσια και γυναίκες, όπου θα εργάζονται γυναίκες καθηγήτριες ΦΑ και προπονήτριες, και αυτό δεν επαρκεί!

Για να αλλάξουν οι στάσεις και αντιλήψεις απαιτούνται συντονισμένα μέτρα, σταδιακές αλλαγές και κρατικές μεταρρυθμίσεις. Δηλαδή, η συγχρότηση ενός διεπιστημονικού δικτύου ερευνητών/τριών που θα συνεργάζεται με την κρατική-θρησκευτική ηγεσία της χώρας για να μελετή-

σει και να προτείνει στρατηγικές ενσωμάτωσης –χωρίς δυτικού-τύπου ενέργειες ή παρεμβάσεις που έρχονται από έξω, εκτός αν έχουν συμβουλευτικό χαρακτήρα– για να επεξεργαστούν θέματα όπως (α) τη δημιουργία εναλλακτικών αθλητικών μοντέλων, που θα σέβονται την εθνική ταυτότητα και την πολιτισμική ιδιαιτερότητα και (β) την προώθηση και στήριξη της μουσουλμάνας στην εκπαίδευση γενικότερα και όχι αποκλειστικά στην αθλητική δραστηριότητα. Για να αναβαθμιστεί η κοινωνική θέση της γυναίκας στην Ιορδανία επιβάλλεται η σταδιακή προώθηση των κοριτσιών και γυναικών στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη ότι οι περισσότερες μουσουλμάνες μένουν αναλφάβητες και όχι μόνο στην Ιορδανία. Στατιστικές του ΟΗΕ (2005) επισημαίνουν ότι πάνω από 75 εκατομμύρια γυναίκες σε ένα σημαντικό τμήμα του μουσουλμανικού κόσμου είναι αναλφάβητες¹¹. Κλειδιά για την πρόοδο στον ισλαμικό κόσμο είναι η βελτίωση της παιδείας και της οικονομικής και κοινωνικής θέσης των γυναικών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι όχι μόνο στον αραβικό κόσμο, αλλά και στις δυτικές κοινωνίες οι γυναίκες ήταν αποκλεισμένες από πολλές κοινωνικές δραστηριότητες, όπως και εκείνη του αθλητισμού. Εκπρόσωποι κυρίως από τον ιατρικό χώρο και τον χώρο της ψυχολογίας, τον 19^ο και αρχές του 20^{ου} αιώνα, υποστήριζαν ότι η άθληση, η έντονη φυσική δραστηριότητα, η γυμναστική και τα αθλητικά παιχνίδια είχαν αρνητικές επιπτώσεις, όχι μόνο στη φυσική και στην ψυχική υγεία της γυναίκας, αλλά και στην εκπλήρωση των κοινωνικών της αποστολών, όπως αυτές καθορίζονταν από τον ρόλο της συζύγου και της μητέρας. Ακόμη και η φι-

¹¹ Βλ. ρεπορτάζ του Γ. Μπίστη, «Η Γυναίκα στον Κόσμο του Ισλάμ», *Φωνή της Αμερικής*, 09-03-2007 (<http://www.voanews.com/greek/archive/2007-03-2007-03-09>).

λοσοφία και η ανθρωπολογία είχαν καταπιαστεί δραστικά με την «ψυχή» και τη «φύση» της γυναίκας για να περιχαρακώσουν επιστημονικά τον κοινωνικό της αποκλεισμό (Πατσαντάρας, 2006/2007; Καμπερίδου, 2008). Έτσι, κατασκευάστηκε και παγιώθηκε ο κοινωνικός μύθος του «αδύνατου φύλου» και παγιώθηκαν τα έμφυλα στερεότυπα στις δυτικές κοινωνίες, κυρίως με βάση αντιλήψεις ιατρικής προέλευσης και όχι θρησκευτικής. Οι επικλήσεις στις απόψεις της ιατρικής αλλά και σε αντίστοιχες της ψυχολογίας, ήταν συνηθισμένο φαινόμενο όταν οι γυναίκες «απειλούσαν» κοινωνικά ανδροκρατούμενους τόπους (Πατσαντάρας, 2007).

Συμπερασματικά, στην ιορδανική κοινωνία οι γυναίκες συναντούν ακόμα και

σήμερα πάρα πολλά και πολλές φορές ανυπέροβλητα εμπόδια κατά την ενασχόλησή τους με τον αθλητισμό. Διαπιστώθηκε ότι τα ήθη και τα έθιμα της αραβικής κοινωνίας, η θρησκεία, οι εθνικο-θρησκευτικές και κρατικές δομές, ο γυναικείος ενδυματολογικός κώδικας του Ισλάμ, οι κοινωνικές προκαταλήψεις, ο αναλφαβητισμός, η έλλειψη αθλητικών χώρων αποκλειστικά για γυναίκες, η ανεπάρκεια «κατάλληλης» αθλητικής ενδυμασίας για τη μουσουλμάνα, καθώς και η έλλειψη αθλητικής κουλτούρας γενικότερα, αποτελούν σοβαρά εμπόδια για τη συμμετοχή των κοριτσιών και των γυναικών –ιδιαίτερα εκείνων της αγροτικής κοινωνίας– στο μάθημα της φυσικής αγωγής και στην αθλητική δραστηριότητα γενικότερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Al-Faruqi, L.L. (1984). Women in a Qur'anic Society. Al-Tawhid, (indexed article) *A Quarterly Journal of Islamic Thought & Culture*. The Foundation of Islamic Thought, http://www.itf.org.ir/index_pe.aspx. Reproduced with permission by the Ahlul Bayt Digital Islamic Library Project team.
- Αλξιούντ, Κ. (2008). *Επιπτώσεις από τα ήθη και τα έθιμα στην αθλητική δραστηριότητα της γυναίκας στην Ιορδανία*. Διδακτορική διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας Νεοελληνικής Κοινωνίας.
- Al Zyoud, M. (2005). *Η Νεολαία και οι Αξίες*. Εκδόσεις Al Shorok, Amman.
- Alkakei, Y. (2001). *Η Θέση της Γυναίκας στο Ισλάμ*. Εκδόσεις Al Nahda Al Arabia, Βηρυτός.
- Alkhmash, S. (1981). *Η Γυναίκα στην Αραβία και η Παραδοσιακή Κοινωνία*. Εκδόσεις Τρίτος Κόσμος, Αλεξάνδρεια.
- Βαγενάς, Γ. (1997). *Στατιστικές εφαρμογές στην Φυσική Αγωγή και στον Αθλητισμό*. Αθήνα.
- Benn, T., Pfister, G., Jawad, H., & Bailey, R. (Eds.) (2010). *Muslim Women and Sport*. Routledge.
- El-Azhary, S.A. (2005). *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*. Syracuse University Press, New York.
- Hekmat, A. (1997). *Women and the Koran. The Status of Women in Islam*. Prometheus Books.
- Καμπερίδου, Ε. (2002). Η Θέση της Γυναίκας στο Ισλάμ. *Διδακτορική διατριβή*, τόμος Β'. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα.
- Kamberidou, I. (2006). The Body and Ottoman Society. *MESOGEOIS: Mediterranee, Histoire, People, Langues, Cultures*, Editions Herodotos, Paris, France, 28, 13-29.
- Καμπερίδου, Ε. (2008). Φύλο και Αθλητισμός. *FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία*. Ηλεκτρο-

- νικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, (www.thefylis.uoa.gr/fylopedia).
- Καμπίτσης, Χ., & Χαραχούσου, Υ. (1999). *Τεχνικές Έρευνες στις Αθλητικές Επιστήμες*. Εκδόσει; University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 116-9.
- Κυριαζή, Ν. (2002). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα*, Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων των Τεχνικών, 4^η Έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Mansour, M. (2000). *Η Γυναίκα και ο Αθλητισμός από Ισλαμική Σκοπιά*. Εκδόσεις Al Manahg, Amman.
- Mouner, M. (2003). *Η Ισλαμική Παιδαγωγική στα Αραβικά Κράτη*. Εκδόσεις Κόσμος του Βιβλίου, Κάιρο.
- Najy, B. (1995). *Θηλυκός Αθλητισμός στο Νομό Ζάγκα και τα προβλήματά του. Μεταπτυχιακή μελέτη*, Πανεπιστήμιο της Ιορδανίας, Amman.
- Πατσαντάρας, Ν. (200/2007). Οι επιρροές της αλληλόδρασης κοινωνικο-πολιτισμικών και βιολογικών παραγόντων στη διαφυλική συγκρότηση του Ολυμπιακού Αθλητισμού. *Γυναίκα & Αθληση*, 5, 49-59.
- Πατσαντάρας, Ν. (2007). *Το Ολυμπιακό Φαινόμενο: Ολυμπισμός, κοινωνικά νοήματα, ηθικά νοήματα, μεταβολή των ολυμπιακών αξιών*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- The Koran (1997). Translated with Notes by N.J. Dawood. Penguin Classics.
- Τηλικίδου, Ε. (2002). *Έρευνα Μάρκετινγκ*. 3^η έκδοση. Εκδόσεις Global Bookstor, Θεσσαλονίκη.
- Walther, W. (1995). *Women in Islam from Medieval to Modern Times*. M-Markus Wiener Publishers and W-Princeton.
- Yones, A. (2001). *Η Γυμναστική και το Ισλάμ*. Εκδόσεις Al Nafaais, Amman.
- Yones, A., & Ibrahim, M. (2003). *Αθλητισμός, Κανόνες και Έλεγχος από Ισλαμική Αποψη*. 1^{ος} Τόμος. Amman: Εκδόσεις Al Nnafaais.
- Φύλιας, Β. (1996). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*. Δεύτερη Συμπληρωμένη Έκδοση Gutenberg, Αθήνα.